
RECHTERLIJKE INTERPRETATIEVRIJHEID IN EUROPEES PERSPECTIEF

De analyse werd gegenereerd door ChatGPT (OpenAI), maar kwam tot stand in nauwe wisselwerking met Peter de Reus, die meer dan 30 inhoudelijke en kritische verduidelijkingsvragen stelde om formuleringen te preciseren, rechtsvergelijking aan te scherpen en systematische inconsistenties bloot te leggen. [Bron](#).

Contents

Inleiding.....	3
Interpretatieruimte: Nederland vergeleken met Duitsland, Frankrijk en Spanje	4
Familierecht vs. contractenrecht in Nederland: uiteenlopende interpretatiepraktijken?	8
Waarheidsvinding in het familierecht: Nederland vs. Duitsland, Frankrijk, Spanje	11
Wettekst vs. rechterlijke interpretatie: verhouding en mandatering	14
Buitenlandse perspectieven op de Nederlandse praktijk	17
Bronnen.....	20
Voordrachten	22

Inleiding

In civielrechtelijke tradities variëren de mate van interpretatievrijheid van rechters en de wijze waarop zij omgaan met **familierecht** (bijv. kindbescherming, echtscheidingen) en **contractenrecht**. Nederland staat bekend om relatief open normen en rechterlijke vrijheid, terwijl landen als Duitsland, Frankrijk en Spanje traditionele wettelijke interpretatieregels hanteren. Hierna volgt een overzicht per onderwerp, met speciale aandacht voor de **juridische grondslagen, verschillen tussen familierecht en contractenrecht, waarheidsvinding en buitenlandse perspectieven** op de Nederlandse praktijk.

Ik ga onderzoeken:

- In hoeverre Nederlandse rechters meer interpretatievrijheid hebben dan hun collega's in Duitsland, Frankrijk en Spanje, met nadruk op contractenrecht en familierecht.
- Hoe de verhouding tussen wettekst en rechterlijke interpretatie juridisch is geregeld in elk van deze landen, inclusief de juridische basis voor die interpretatieruimte.
- Of er verschillen zijn binnen het Nederlandse recht, waarbij rechters in het familierecht anders omgaan met interpretatie dan in het contractenrecht.
- Hoe het Nederlandse familierecht omgaat met waarheidsvinding, in vergelijking met andere landen.
- Casussen of standpunten van buitenlandse juristen die botsen met Nederlandse rechtspraak op deze terreinen.

Zodra ik de informatie verzameld heb, kom ik bij je terug met een gestructureerd overzicht.

Interpretatieruimte: Nederland vergeleken met Duitsland, Frankrijk en Spanje

Nederland

Nederlandse rechters hebben ruime interpretatievrijheid, mede door open normen in de wet en toonaangevende jurisprudentie. Het huidige Burgerlijk Wetboek (BW) bevat **geen expliciete bepalingen over contractuitleg**, anders dan veel andere civiele wetboeken. Rechters vullen deze leemte op via jurisprudentiële normen als de **Haviltex-formule** (HR *Ermes/Haviltex* 13 maart 1981). Volgens Haviltex komt het bij de uitleg van contracten **“aan op de zin die partijen in de gegeven omstandigheden over en weer redelijkerwijs aan de bepalingen mochten toekennen en op hetgeen zij te dien aanzien redelijkerwijs van elkaar mochten verwachten.”** Letterlijke tekst is dus niet beslissend; context, partijbedoeling en redelijkheid/bilijkheid spelen een rol. Deze rechterlijke invulling is mede mogelijk omdat de wetgever bij de grote herziening van het BW in 1992 ervoor koos *geen interpretatieregels op te nemen*, vertrouwend op de al ontwikkelde jurisprudentie. Daarnaast geeft de wet open normen als **redelijkheid en billijkheid** (art. 6:248 BW) die rechters ruimte bieden om contractuele afspraken aan te vullen of terzijde te stellen indien strikte toepassing onaanvaardbaar zou zijn. In het familierecht kent Nederland eveneens open normen zoals “het belang van het kind” (art. 3:1 BW) zonder nader uitgewerkte criteria, wat de rechter veel discretionaire ruimte geeft bij bijvoorbeeld omgangsregelingen.

Duitsland

Het Duitse recht biedt interpretatieruimte, maar legt deze expliciet in de wet vast. Het *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB) bevat bepalingen als **§133** (“*Bij de uitleg van een wilsverklaring moet de werkelijke wil worden onderzocht, en niet worden vastgehouden aan de letterlijke bewoording*”) en **§157** (“*Overeenkomsten moeten worden uitgelegd naar Treu und Glauben – goede trouw – met inachtneming van verkeersopvattingen*”).

In de Duitse uitlegleer staat dus de **subjectieve partijbedoeling centraal**. De rechter moet primair onderzoeken wat een partij werkelijk heeft gewild. Pas wanneer die wil niet eenduidig kan worden vastgesteld, volgt een **objectieve uitleg** gebaseerd op redelijkheid en maatschappelijke normen. Deze volgorde – eerst de wil, dan de interpretatie – maakt het Duitse systeem een voorbeeld van de **willentheorie**.

Dat lijkt oppervlakkig op de Nederlandse Haviltex-benadering, waarin de nadruk ligt op wat partijen over en weer **redelijkerwijs van elkaar mochten verwachten** in de gegeven omstandigheden. Maar het Nederlandse systeem werkt vanuit de **vertrouwensleer**, waarin partijgedrag en gewekte verwachtingen leidend zijn – niet de innerlijke wil als zodanig.

Hoewel rechtsvergelijkende literatuur soms stelt dat beide systemen in veel gevallen tot een vergelijkbare uitkomst kunnen leiden, is dat zeker **niet gegarandeerd**. Juist bij geschillen over interpretatie, tegenstrijdige gedragingen of onduidelijke afspraken kunnen de verschillende benaderingen leiden tot **uiteenlopende juridische beoordelingen**. De Duitse systematiek is strikter, technischer en sterker normatief afgebakend, terwijl het Nederlandse systeem uitgaat van een open beoordelingsruimte voor de rechter, waarbij de uitkomst wordt bepaald door wat de rechter in het concrete geval ‘redelijk en billijk’ acht – een norm die niet wettelijk is uitgewerkt en in hoge mate afhangt van diens eigen inschatting.

In het familierecht is de Duitse rechter bovendien gebonden aan de **Amtsermittlungsgrundsatz (§26 FamFG)**: de rechter moet **ambtshalve alle relevante feiten onderzoeken**, ongeacht wat partijen zelf aandragen. Dit beperkt niet per se de interpretatievrijheid, maar structureert de procedure fundamenteel anders: waar in Nederland de rechter doorgaans oordeelt op basis van door partijen ingebrachte stukken en rapporten, is de Duitse familierechter verplicht actief de waarheid te onderzoeken. Dat maakt waarheidsvinding geen keuze of afweging, maar een wettelijke plicht.

Frankrijk

In de Franse rechtstraditie waren al sinds het *Code Napoléon* (1804) wettelijke interpretatieregels opgenomen voor contracten. Zo bepaalde oud artikel 1156 *Code civil* dat men bij contractsuitleg moet zoeken naar de **gemeenschappelijke bedoeling van de partijen**, in plaats van vast te houden aan de letterlijke tekst. Tegelijk gold oud artikel 1158 dat **duidelijke bewoordingen geen interpretatie behoeven** – vergelijkbaar met de vroegere Nederlandse art. 1378 BW (oud).

In 2016 is het Franse verbintenissenrecht grondig herzien, met als doel **meer rechtszekerheid en uniformiteit** in de uitleg van overeenkomsten. Artikel 1188 *Code civil* bepaalt nu expliciet dat overeenkomsten moeten worden uitgelegd “naar de gemeenschappelijke bedoeling van de partijen, veeleer dan naar de letterlijke bewoordingen”. Alleen als deze bedoeling niet kan worden vastgesteld, geldt de objectieve uitleg naar wat een redelijk persoon in dezelfde omstandigheden zou hebben begrepen.

De artikelen 1189 t/m 1192 vullen deze regel verder aan met **specifieke instructies**:

- contractbepalingen moeten in onderling verband worden uitgelegd (art. 1189),
- twijfel wordt ten nadele van degene die de bepaling heeft opgesteld geïnterpreteerd (art. 1190–1191, *règle contra proferentem*),
- en duidelijke clausules mogen niet worden verdraaid (art. 1192).

Daarmee is de interpretatievrijheid van rechters **meer gekanaliseerd dan vóór 2016**. Waar het oude recht veel ruimte liet voor een subjectieve invulling, biedt het nieuwe recht een **duidelijke, gestructureerde volgorde** van uitlegmethoden, met als uitgangspunt de bedoeling van de partijen, maar met objectieve vangnetten. Dat brengt het Franse systeem dichter bij het Duitse dan bij het Nederlandse, waar zulke stappen niet wettelijk zijn vastgelegd.

Franse rechters hebben dus een wettelijke grondslag om **voorbij de letterlijke tekst** te kijken, maar binnen een **duidelijk wettelijk kader**. Anders dan Nederland is Frankrijk daarmee minder uitzonderlijk: de interpretatieruimte is al sinds de 19e eeuw door de wetgever gemandateerd en is sinds 2016 bovendien **strakker gereguleerd** in het belang van rechtszekerheid.

In het familierecht (bijv. gezag, omgang) is de procedure beschikkend van aard, en minder formeel inquisitoir dan in Duitsland. De *Juge aux affaires familiales* of *Juge des enfants* kan weliswaar eigen onderzoek gelasten of deskundigen inschakelen, maar er bestaat geen algemeen beginsel als in Duitsland dat de rechter **altijd** ambtshalve de waarheid moet onderzoeken. Toch is het Franse systeem bij ernstige situaties wel degelijk gericht op **actieve waarheidsvinding**, via sociaal onderzoek, psychologische expertises, en het horen van kinderen (art. 388-1 *Code civil*). Deze worden gecombineerd met een belangenafweging waarbij het **belang van het kind** leidend is (art. 371-4 *Code civil*).

Spanje

Het Spaanse Burgerlijk Wetboek (Código Civil) bevat eveneens een **uitgebreid stelsel van interpretatieregels** (art. 1281–1289 CC). Als **hoofdregeel** stelt art. 1281: *“Si los términos de un contrato son claros y no dejan duda sobre la intención de los contratantes, se estará al sentido literal de sus cláusulas”* – *Als de bewoordingen van een contract duidelijk zijn en geen twijfel laten over de bedoeling van de contractanten, houd je je aan de letterlijke betekenis*. Echter vervolgt dezelfde bepaling: *“Si las palabras parecieren contrarias a la intención evidente de los contratantes, prevalecerá ésta sobre aquéllas”* – *Als de bewoording kennelijk in strijd is met de duidelijke bedoeling van de partijen, dan prevaleert die bedoeling boven de letterlijke woorden*. (trans-lex.org).

Daarnaast bepalen art. 1282 CC e.v. dat bij uitleg gelet moet worden op de gedragingen van partijen voor en na het contract, gebruikelijke betekenis van termen, onderlinge samenhang van clausules, etc. (trans-lex.org). Deze gedetailleerde regels geven de Spaanse rechter een **kader**: in de praktijk begint men bij de tekst, maar als duidelijk blijkt dat die tekst niet strookt met wat partijen eigenlijk wilden, mag (moet) de rechter de bedoeling laten voorgaan (trans-lex.org).

Dit vertoont gelijkenis met Haviltex in de zin dat ook in Spanje de partijbedoeling boven de tekst kan gaan. Maar waar Haviltex direct uitgaat van redelijke verwachtingen in context, stelt het Spaanse recht hogere eisen: **de bedoeling moet evident afwijken van de tekst**, en pas dan gaat zij voor. De uitlegeregels zijn dus meer hiërarchisch en tekstgericht gestructureerd.

Buiten de contractsuitleg is ook hier de ruimte van de rechter gebonden aan wettelijke instructies – zo geldt in het familierecht dat de rechter beslissingen moet nemen “ten aanzien van het kind zoals het het best in zijn belang is”, en kan de rechter bijvoorbeeld psychologische rapporten en getuigenverhoren bevelen. Een algemeen beginsel van ambtshalve waarheidsvinding zoals in Duitsland ontbreekt; de Spaanse familie zaken volgen grotendeels het *burgerlijk procesrecht* (dat accusatoir is), al hebben rechters wel enige discretionaire bevoegdheid om bijvoorbeeld informatie bij jeugdinstanties op te vragen als dat in het belang van het kind nodig is.

Vergelijkende tabel: juridische basis voor contractuitleg

Onderstaande tabel toont beknopt de **wettelijke/jurisprudentiële grondslag** voor contractinterpretatie in elk land en de ruimte die dit de rechter laat:

Land	Juridische grondslag contractuitleg	Kenmerk interpretatievrijheid
Nederland	Jurisprudentie: HR <i>Haviltex</i> (1981); BW 3:33/3:35 (wilsverklaring & vertrouwen); BW 6:248 (redelijkheid/bilijkheid)	Zeer contextueel. Geen wettelijke uitlegeregels; de rechter beoordeelt redelijke wederzijdse verwachtingen in omstandigheden. Letterlijke tekst is niet beslissend.
Duitsland	Wet: §133 BGB (werkelijke wil boven letter); §157 BGB (uitleg naar <i>Treu und Glauben</i>); uitgebreid uitgewerkt in jurisprudentie en dogmatische leer.	Gestructureerd subjectief-objectief model. Rechter zoekt eerst de werkelijke wil van partijen; pas bij twijfel volgt objectieve uitleg. Intentie gaat voor tekst, maar stapsgewijs.

Land	Juridische grondslag contractuitleg	Kenmerk interpretatievrijheid
Frankrijk	Wet: <i>Code civil</i> art. 1188–1192 (sinds 2016); voorheen art. 1156/1158 oud. Gemeenschappelijke bedoeling vóór tekst, maar binnen gestructureerde uitlegvolgorde.	Intentioneel binnen kaders. De rechter moet de gemeenschappelijke partijbedoeling volgen, tenzij tekst helder is. Nieuwe regels beperken interpretatieruimte t.o.v. voor 2016.
Spanje	Wet: <i>Código Civil</i> art. 1281–1289 (getrapt stelsel van uitleg: tekst → duidelijke partijbedoeling → contextuele hulpmiddelen); trans-lex.org.	Hiërarchisch gestructureerd. Tekst is uitgangspunt. Alleen bij duidelijke afwijking gaat partijbedoeling voor. Context (gedrag, gebruik, systematiek) is aanvullend geregeld.

Conclusie

Nederlandse rechters beschikken over meer interpretatieruimte dan hun collega's in Duitsland, Frankrijk of Spanje. Die ruimte vloeit voort uit het ontbreken van wettelijke uitlegregels: de Nederlandse wetgever heeft gekozen voor open normen en rechterlijke invulling, met de Haviltex-norm als centrale pijler. In de andere drie landen bestaat ook ruimte voor interpretatie, maar die is explicieter afgebakend door wettelijke instructies en een vaste uitlegvolgorde. In de praktijk hanteren alle vier de landen een mix van grammaticale, systematische en teleologische interpretatiemethoden, maar de balans verschilt. Nederland leunt sterk op context en redelijkheid als rechterlijk maatwerk, terwijl bijvoorbeeld Spanje werkt met een getrapte benadering waarin pas van de tekst mag worden afgeweken als de partijbedoeling duidelijk daarvan afwijkt.

Familierecht vs. contractenrecht in Nederland: uiteenlopende interpretatiepraktijken?

Binnen Nederland varieert de rechterlijke interpretatievrijheid per rechtsgebied.

Contractenrecht en **familierecht** kennen elk hun eigen accenten en potentiële inconsistenties:

- **Contractenrecht:** Sinds het Haviltex-arrest is duidelijk dat Nederlandse civiele rechters bij contractuitleg een **flexibele, normatieve benadering** volgen. De bedoeling van partijen en redelijkheid & billijkheid kleuren de uitleg van overeenkomsten. Dit betekent dat een rechter behoorlijk **vrij** is om, indien nodig, van de letterlijke contracttekst af te wijken. Wel heeft de Hoge Raad nadien nuance aangebracht: Bij de uitleg van CAO's (en bij uitbreiding: andere schriftelijke regelingen tussen professionele partijen) moet primair worden gekeken naar de bewoordingen, gelezen in het licht van de gehele tekst. Hoewel de CAO-norm tekstuele uitleg vooropstelt, blijft de Haviltex-leer op de achtergrond van toepassing: de rechter maakt een contextuele beoordeling van de wederzijdse verwachtingen, binnen de grenzen van een taalkundig kader. De interpretatieve ruimte in het contractenrecht is aldus groot, zij het dat de Hoge Raad kaders schept (zoals Haviltex vs. CAO-norm) om voorspelbaarheid te bevorderen.
- **Familierecht:** In het familierecht (denk aan echtscheiding, omgang, gezag, jeugdbescherming) zijn veel normen **open en toetsingselementen weinig concreet geformuleerd**. Het klassieke voorbeeld is "het belang van het kind" (art. 3:1 BW jo. art. 809 Rv): een allesoverheersend criterium dat de rechter naar eigen inzicht invult per geval. Rechters hebben hier een grote discretionaire ruimte bij het **afwegen van belangen** – elke familiezaak is feitelijk anders, waardoor de rechtspraak minder in harde regels te vatten is. Dit kan leiden tot variatie: de ene rechter legt bijv. meer nadruk op continuïteit van de opvoedsituatie, de ander op biologisch ouderschap, etc. In familiezaken ontbreekt een wettelijk kader dat de rechter verplicht tot het verrichten of toelaten van bepaald bewijs, zoals onderzoek naar de feiten of het horen van betrokkenen. Hierdoor ontstaat een sterk casuïstische rechtspraak, waarbij de beoordeling grotendeels afhangt van de inschatting van de individuele rechter, bij gebrek aan algemeen toepasbare beoordelingsnormen. Alimentatie wordt vaak berekend aan de hand van de zogenoemde Tremanormen – richtlijnen zonder wettelijke grondslag of empirisch verantwoorde rekenmethodiek. De systematiek (zoals de combinatie van bruto- en netto-inkomen) is complex, beperkt transparant en leidt in de praktijk tot uiteenlopende uitkomsten.

Interne inconsistenties: De vraag rijst of deze twee domeinen (contract vs familie) intern consistent zijn qua interpretatievrijheid. Enkele observaties:

- De rechterlijke uitlegpraktijk verschilt duidelijk tussen het contractenrecht en het familierecht. In het contractenrecht is door de Hoge Raad een consistent jurisprudentieel raamwerk ontwikkeld (denk aan Haviltex, Erckens, DSM/Fox), waarin contracten worden uitgelegd aan de hand van redelijke verwachtingen, partijbedoelingen en — bij professionele partijen — taalkundige tekst. Deze methodiek is niet theoretisch, maar praktisch en breed toepasbaar, waardoor contractuele geschillen doorgaans langs een herkenbare en controleerbare uitleglijn worden beoordeeld.

In het familierecht daarentegen ontbreekt een vergelijkbaar uitlegraamwerk. Beslissingen worden genomen op basis van open normen, zoals het “belang van het kind”, zonder uniforme toetsingscriteria of duidelijke uitlegmethodiek. Elke familierechter weegt zelfstandig af wat in het specifieke geval het meest in het belang van het kind lijkt — vaak zonder dat de onderliggende feiten door de rechter zelf worden onderzocht. In veel gevallen baseert de rechter zich op rapportages of verklaringen van derden, die niet altijd zijn getoetst op volledigheid of betrouwbaarheid. Hierdoor ontstaat een rechtspraak waarin de uitkomst grotendeels afhangt van de overtuiging en inschatting van de individuele rechter, zonder helder of controleerbaar toetsingskader. Voor betrokkenen betekent dit meer dan alleen juridische onzekerheid: beslissingen over omgang, gezag of contact kunnen ingrijpende en blijvende gevolgen hebben voor de ouder-kindrelatie. In sommige gevallen — zoals het langdurig verlies van contact met een kind — zijn de gevolgen onomkeerbaar, terwijl het voor de betrokken ouder onduidelijk blijft waarop het rechterlijk oordeel precies was gebaseerd.

Waar het contractenrecht dus leunt op gestructureerde uitlegprincipes, wordt het familierecht gekenmerkt door discretionaire ruimte en casuïstiek — met alle risico’s van inconsistentie die daarbij horen.

- **Waarheidsvinding** (het vaststellen van feiten) speelt in het contractenrecht vaak een beperktere rol, omdat geschillen veelal draaien om de uitleg van vaststaande teksten of gedragingen, en partijen op grond van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering verplicht zijn **de relevante feiten volledig en naar waarheid te stellen** (art. 21 Rv). In het familierecht is juist de feitenvaststelling complex (bijv. bij beschuldigingen in vechtscheidingen). Hier zou je verwachten dat grondig feitenonderzoek cruciaal is; echter, zoals hierna besproken, is dat in de Nederlandse praktijk niet vanzelfsprekend, wat tot spanningen leidt.
- **Belangenafweging vs. normuitleg:** Familierechtelijke beslissingen (bijv. over gezag of omgang) zijn sterk gericht op *billijke uitkomsten* (welk arrangement is het minst schadelijk, meest in belang van betrokkenen), terwijl contractenrechtelijke beslissingen vaker gaan over *normhandhaving* (wat hebben partijen afgesproken en hoe moet dat juridisch worden geduid).

De familierechter heeft daardoor soms een **bemiddelende of oplossingsgerichte rol** die verder gaat dan louter rechtsvinding. Dit verschil in benadering maakt dat rechters zich in familiezaken minder gebonden kunnen voelen aan juridische finesses en meer aan praktische wijsheid, terwijl in contractenzaken de juridische consistentie (precedentwerking) belangrijker wordt geacht.

Binnen het Nederlandse rechtssysteem is de rechterlijke interpretatievrijheid niet uniform verdeeld: in het familierecht hebben rechters aanzienlijk meer discretionaire ruimte dan in bijvoorbeeld het contractenrecht. Dit leidt tot zorgen over rechtsgelijkheid en toetsbaarheid. Verschillende rechtbanken hanteren uiteenlopende werkwijzen in omgangszaken – variërend van onmiddellijke beslissingen tot uitgebreide onderzoeks- en mediationtrajecten. Ook de bewijswaardering verschilt per locatie en rechter. Deze variatie is in juridische en maatschappelijke kring onderwerp van kritiek, omdat zij de voorspelbaarheid en controleerbaarheid van rechterlijke uitspraken ondermijnt.

Conclusie

In het Nederlandse contractenrecht zorgt jurisprudentie zoals Haviltex, Erckens en de CAO-norm voor een relatief consistente uitlegpraktijk. Rechters beschikken over beoordelingsruimte, maar binnen herkenbare kaders die zorgen voor rechtszekerheid en voorspelbaarheid.

Het familierecht daarentegen wordt gekenmerkt door open normen zonder vergelijkbare structuur. Rechters hanteren uiteenlopende beoordelingscriteria, baseren beslissingen vaak op niet-toetsbare rapportages, en verschillen regionaal sterk in hun aanpak. Hierdoor ontstaat een praktijk die niet alleen diffuus is, maar feitelijk leidt tot inconsistente rechtsbedeling.

Hoewel dit deels voortkomt uit de aard van familiezaken — met hun emotionele, veranderlijke en asymmetrische verhoudingen — roept het de fundamentele vraag op of de huidige rechtspraktijk in het familierecht voldoet aan de beginselen van rechtsgelijkheid, toetsbaarheid en waarheidsvinding. Deze vragen verdienen nadrukkelijke aandacht in het licht van rechtsstatelijke waarborgen en internationale vergelijkbaarheid.

Waarheidsvinding in het familierecht: Nederland vs. Duitsland, Frankrijk, Spanje

Nederland

In de afgelopen jaren is in Nederland fel gedebatteerd over “waarheidsvinding” in het familierecht, met name in jeugdbeschermingszaken en vechtscheidingen. Critici stellen dat Nederlandse instanties als de Raad voor de Kinderbescherming en jeugdzorgorganisaties **bewust niet aan objectieve waarheidsvinding doen** bij het opstellen van rapporten (lmlegal.nl lmlegal.nl). De gedachte “iedereen heeft zijn eigen waarheid” zou ertoe leiden dat verslagen vaak **subjectieve oordelen** bevatten in plaats van verifieerbare feiten (lmlegal.nl). Uiteindelijk baseert de kinderrechter zich op deze verslagen bij beslissingen over bijvoorbeeld omgang of gezag. Het verwijt is dat rechters **zonder voldoende eigen onderzoek** uitspraken doen, waarbij *structureel niet aan de wet en internationale normen wordt getoetst* (lmlegal.nl). Dit is problematisch omdat zowel de **Jeugdwet** als het BW eigenlijk *wel* bepalingen bevatten die waarheidsvinding voorschrijven. Zo verplicht art. 3.3 Jeugdwet jeugdhulpverleners en Raad-onderzoekers om **de feiten die van belang zijn naar waarheid en volledig op te nemen** (lmlegal.nl). Ook art. 21 Rv (algemene waarheidsplicht) en internationale rechten (art. 8 lid 2 EVRM – inmenging familielevens moet “bij wet voorzien” en noodzakelijk zijn, impliceert degelijke feitelijke grondslag; art. 9 IVRK – recht van het kind op eerlijke behandeling) vereisen eigenlijk dat beslissingen op **waarheid en bewijs** steunen (lmlegal.nl). In de praktijk, zo wordt geconstateerd, gebeurt dit **vaak niet**: jeugdzorg hanteert intern beleid dat men geen diepgaande waarheidsvinding doet, en deze werkwijze zet zich voort in de rechtszaal (lmlegal.nl lmlegal.nl). De kinderrechter krijgt een gebundeld rapport en hakt de knoop door, soms onder tijdsdruk en met het idee dat snel handelen in het *belang van het kind* is, ook als niet alles is uitgezocht. Belangenafweging (bv. “stabiliteit voor het kind”) prevaleert dan boven het tot op de bodem uitzoeken van beschuldigingen of feiten. Dit heeft geleid tot situaties waarin ouders zich beklagen dat zij hun kind kwijtraken op basis van aantijgingen die nooit zijn geverifieerd. De roep om een **“Wet bevordering waarheidsvinding”** in het familierecht klonk daarom regelmatig in de politiek. Inderdaad is er in 2018 een initiatiefnota geweest om waarheidsvinding explicieter in de wet te verankeren, maar de feitelijke cultuurverandering laat op zich wachten.

Duitsland

Het contrast met Duitsland is duidelijk. In Duitse familiezaken (zoals omgangsregelingen, voogdij of kinderscherming) geldt de **Amtsermittlungsgrundsatz** – de rechter heeft een **onderzoeksplicht**. §26 van het Gesetz über das Verfahren in Familiensachen (FamFG) bepaalt dat de rechter *“von Amts wegen die zur Feststellung der entscheidungserheblichen Tatsachen erforderlichen Ermittlungen durchzuführen”* heeft. Met andere woorden: de rechter moet uit eigen beweging de relevante feiten vaststellen, los van wat partijen wel of niet aandragen. Partijen (en betrokken instanties) dienen daaraan mee te werken (§27 FamFG). Dit betekent dat een Duitse familierechter bijvoorbeeld getuigen kan oproepen, zelf het kind kan horen, deskundigen kan benoemen en stukken kan opvragen zonder dat een partij daarom hoeft te vragen. **Waarheidsvinding staat centraal**; een beslissing louter op basis van vermoedens of onbewezen aantijgingen zou onacceptabel zijn. Balanceren van belangen (bijvoorbeeld welk omgangsarrangement is het best) gebeurt pas goed *nadat* de relevante feiten zorgvuldig zijn vastgesteld. Duitse juristen zien de Nederlandse praktijk daarom als zorgwekkend: het idee dat beslissingen zouden worden genomen op basis van “gevoelens, leugens en verdachtmakingen” zonder degelijk feitenonderzoek, stuit in Duitsland op

onbegrip ([agj.de](#)). De in Nederland gehoorde frase “waarheidsvinding is niet ons doel, het gaat om het belang van het kind” zou in Duitsland strijdig zijn met het wettelijke kader – men gaat er namelijk vanuit dat *het belang van het kind juist gediend is bij het kennen van de waarheid*. De Duitse aanpak vergt wel meer inzet (actieve rechters, meer zittingen, langere doorlooptijd en kosten), maar men acht dat noodzakelijk voor legitimiteit van de uitspraak.

Frankrijk

De Franse procedure in familiezaken kent geen algemeen verplicht *Amtsermittlung*-beginsel zoals in Duitsland, maar de rechter heeft wel **ruime bevoegdheden** om zelf bij te dragen aan waarheidsvinding. Zo kan de familierechter (JAF) bepaalde **onderzoeken laten uitvoeren** door maatschappelijk werkers (enquête sociale) of psychologen, en is het horen van minderjarige kinderen vanaf 7 jaar (of jonger indien gewenst) in de wet verankerd (art. 388-1 Code Civil). De Franse rechter is dus minder afhankelijk van wat ouders aan stukken aanleveren; hij/zij kan een **initiatiefrol** nemen als dat nodig wordt geacht voor het vaststellen van de feiten en het welzijn van het kind. Er bestaat in Frankrijk bovendien een cultuur van **rechter-commissarissen** in zaken waarin zware beslissingen moeten worden genomen over kinderen: de *Juge des enfants* in kinderbeschermingszaken heeft een deels onderzoeksachtige taak en werkt nauw samen met de **Parquet (Openbaar Ministerie)** en kinderbeschermingsinstanties om de situatie te verifiëren. Echter, ook in Frankrijk is er discussie geweest: soms werd de rechter te passief genoemd in echtscheidingszaken waardoor één partij de agenda kon bepalen. De herziening van het scheidingsproces in 2021 (invoering echtscheiding zonder rechter bij onderlinge toestemming, etc.) heeft dergelijke discussies heropend: men beziet hoe een **evenwicht** te vinden tussen efficiënte afhandeling en voldoende onderzoek bij conflicten. Over het algemeen kan gesteld worden dat Frankrijk tussen Nederland en Duitsland in zit: er is **meer waarheidsvinding dan in Nederland** (door specifieke voorzieningen in de procedure), maar niet zo’n alomvattende plicht als in Duitsland.

Spanje

In Spaanse familieprocedures ligt de verantwoordelijkheid voor het aanleveren van bewijs primair bij partijen (zoals gebruikelijk in het civiele proces), maar er zijn uitzonderingen ten gunste van het objectieve kindbelang. De Spaanse rechter kan bijvoorbeeld **ambtshalve bewijs toelaten** dat hij nodig acht om de waarheid te achterhalen omtrent de leefsituatie van het kind (art. 752 Ley de Enjuiciamiento Civil voor procedures betreffende personen- en familierecht). In praktijk worden vaak **rapporten van forensisch psychologen** (Equipo Psicosocial de Familia) opgevraagd door de rechter. Deze deskundigen verrichten thuisobservaties, gesprekken met ouders en kind, etc., zodat de rechter een objectief beeld krijgt. Hoewel dit lijkt op de Nederlandse Raad voor de Kinderbescherming-rapporten, is een verschil dat de Spaanse rechter de **inhoud kritisch toetst** en desgewenst extra onderzoek kan gelasten of de deskundige ter zitting vragen stellen. De waarheidsplicht voor partijen (vergelijkbaar met art. 21 Rv) bestaat ook in Spanje, en valse verklaringen kunnen juridische consequenties hebben. Toch is er ook in Spanje zorg dat soms **partijdige informatie** de rechter bereikt (bijvoorbeeld via *peritos de parte*, door partijen ingeschakelde experts). Over het algemeen is de consensus dat de **juez de familia** moet waken voor volledige waarheidsvinding alvorens een beslissing te nemen, in lijn met het constitutioneel belang van bescherming van het gezin en het kind (art. 39 Spaanse Grondwet).

Kruispunt waarheidsvinding en belangenafweging: Interessant is hoe in elk land de *waarheidsvinding* zich verhoudt tot de *belangenafweging* (met name het belang van het kind):

- In **Nederland** is zichtbaar dat rechters en instanties vaak de voorkeur geven aan snelle *belangenafweging* (“we moeten nú beslissen wat praktisch het beste is voor het kind”), zelfs al zijn niet alle feiten helder. Er is een idee dat *de waarheid achterhalen tijdrovend en mogelijk traumatisch* is, en dat het kind meer gebaat is bij rust en stabiliteit. Echter, dit kan ertoe leiden dat **belangenafweging plaatsvindt op basis van onzekere of onbewezen feiten**, wat de uitkomst discutabel maakt en het vertrouwen van betrokkenen schaadt ([llmlegal.nl](http://lmlegal.nl)). De Nationale Ombudsman en kinderombudsman hebben meermaals aangedrongen op betere feitenonderzoeken in jeugdzaken, juist om ervoor te zorgen dat belangenafweging geen willekeur wordt.
- In **Duitsland** is de filosofie dat een goede belangenafweging *voortvloeit uit goede waarheidsvinding*. Pas als duidelijk is wat er feitelijk speelt (bijvoorbeeld: **zijn beschuldigingen van kindermishandeling waar of niet?**), kan men echt bepalen wat het belang van het kind vergt. Het Duitse systeem probeert dus eerst de waarheid zoveel mogelijk te benaderen en *dán* pas de belangenafweging te maken op basis van de vastgestelde feiten. Dit verkleint de kans dat een rechterlijke beslissing op drijfzand berust. Wel erkent men dat absolute waarheid soms onbereikbaar is, maar men streeft in elk geval naar een zo objectief mogelijke grondslag.
- In **Frankrijk** en **Spanje** wordt een middenkoers gevaren: de **rechterlijke overtuiging** (“intime conviction du juge” in het Frans recht) staat centraal. Dit betekent dat de rechter uiteindelijk op basis van alle informatie (feitenonderzoek, verklaringen, expertises) een oordeel vormt van wat de waarheid waarschijnlijk is en wat daarmee het best te doen in het belang van het kind. De procedures voorzien in tools om die overtuiging te informeren (zoals genoemde onderzoeken), maar de rechter heeft ook wat vrijheid om, indien absolute duidelijkheid ontbreekt, toch een knoop door te hakken op grond van waarschijnlijkheid en belangen. In het Spaans recht wordt bijvoorbeeld wel gezegd dat de *protección del menor* (bescherming van de minderjarige) een **principio de orden público** is – een kwestie van openbare orde – wat de rechter kan nopen buiten de strikte partijstellingen te treden.

Conclusie

Nederland loopt in familierechtelijke waarheidsvinding **achter** vergeleken met Duitsland, Frankrijk en Spanje in de zin van expliciete plicht en praktijk. Waar Duitse rechters een duidelijk mandaat hebben om de waarheid te onderzoeken, moeten Nederlandse rechters het vaak doen met wat hun wordt aangedragen en wat zij zelf uit een zitting oppikken. Frankrijk en Spanje hebben mechanismen om de rechter te ondersteunen in waarheidsvinding (sociale enquêtes, psychologische rapportages), maar in Nederland is zelfs de rol van de Raad voor de Kinderbescherming controversieel geworden doordat die zich terughoudend opstelt in harde waarheidsclaims. De voortdurende uitdaging is het **vinden van een balans**: te weinig waarheidsvinding kan leiden tot onrecht (kinderen onterecht gescheiden van ouders, of juist gevaar niet onderkend), te veel nadruk op waarheid kan procedures slepend maken en spanningen verhogen. In Nederland gaat de pendule langzaam richting meer waarheidsvinding (er is groeiende erkenning dat “ieder heeft zijn eigen waarheid” onvoldoende is), maar de wettelijke cultuur en capaciteit moeten daar nog op ingericht worden.

Wetstekst vs. rechterlijke interpretatie: verhouding en mandatering

Elk land heeft een eigen constitutionele en wettelijke inrichting voor de verhouding tussen **geschreven recht (wet)** en **rechterlijke uitleg**. Hier bespreken we wie of wat de rechter de **bevoegdheid geeft** om interpretatieruimte in te vullen en hoe de balans tussen wet en rechter is geregeld.

Nederland

In Nederland krijgt de rechter **interpretatieruimte** op basis van zowel **bewust als stilzwijgend mandaat**. In sommige gevallen heeft de wetgever deze ruimte expliciet bedoeld — zoals bij open normen als “redelijkheid en billijkheid” (contractenrecht), waar de parlementaire toelichting wijst op de noodzaak van rechterlijk maatwerk.

In andere gevallen is de ruimte ontstaan zonder duidelijk mandaat van de wetgever. Zo is in het familierecht de norm ‘het belang van het kind’ niet nader uitgewerkt in wetgeving, terwijl de rechter zich wel beroept op die norm om verstrekkende beslissingen te nemen. De wetgever heeft deze rechterlijke praktijk achteraf niet gecorrigeerd, maar ook niet actief vormgegeven. In zulke situaties spreekt men eerder van een stilzwijgend dan van een bewust mandaat.

In het familierecht is de interpretatieruimte vooral ontstaan door het gebruik van algemene, weinig gedefinieerde normen zoals “het belang van het kind”. Door het ontbreken van wettelijk voorgeschreven afwegingskaders of verplichte feitenonderzoeken is de rechterlijke beoordelingsvrijheid daar bijzonder groot. Critici wijzen erop dat deze ruimte de rechter in een quasi-wetgevende rol plaatst. Initiatieven zoals de Kinderombudsman en de Staatscommissie Herijking Ouderschap (2016) hebben gepleit voor meer concretisering, maar veel blijft uiteindelijk aan rechterlijk inzicht overgelaten.

Dat verschil is van belang voor de democratische legitimatie van rechterlijke beslissingen. Bewust gemandateerde interpretatie kan worden getoetst aan wetgeverbedoeling; stilzwijgende mandatering laat meer ruimte voor rechterlijke beleidsvorming, met alle risico’s van inconsistentie en verminderde toetsbaarheid.

De Grondwet (art. 120) verbiedt rechters om wetten aan de Grondwet te toetsen, maar verplicht hen wel om wettelijke normen te interpreteren en toe te passen. Binnen dat kader heeft de Hoge Raad een centrale rol gespeeld in de ontwikkeling van uitlegeregels, zoals de Haviltex-leer in het contractenrecht of het Furstner/MacLean-arrest in het huwelijksvermogensrecht. Deze jurisprudentie is vaak later door de wetgever overgenomen of niet teruggedraaid, wat wijst op impliciete instemming met rechterlijke normontwikkeling.

Duitsland

Het Duitse rechtssysteem is hiërarchisch en wetgecentreerd van opzet. De rechter is in beginsel gebonden aan de wet, en wetboeken zoals het Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), het Familienverfahrgesetz (FamFG) en de Zivilprozessordnung (ZPO) vormen het primaire kader voor rechtsvinding.

Toch biedt het Duitse systeem juist binnen dat wettelijke kader expliciet ruimte voor interpretatie. Zo bepaalt §133 BGB dat bij de uitleg van wilsverklaringen de werkelijke wil van partijen leidend is, en niet de letterlijke tekst. §157 BGB voegt daaraan toe dat contracten moeten worden uitgelegd naar goede trouw (Treu und Glauben) en maatschappelijke opvattingen. Deze bepalingen zijn geen restcategorieën, maar bewuste delegaties van beoordelingsruimte door de 19e-eeuwse wetgever. Ze bouwen voort op het

pandectistische gedachtegoed, waarin tekstinterpretatie alleen niet volstaat om rechtvaardige toepassing te waarborgen.

In het familierecht is de rechterlijke interpretatievrijheid ook wettelijk verankerd. §26 FamFG legt de rechter een plicht op tot ambtshalve feitenonderzoek. De rechter mag dus niet volstaan met de partijstelling, maar moet zelfstandig de relevante werkelijkheid onderzoeken. Ook hier is de interpretatieruimte dus expliciet gemandateerd door de wetgever.

In Duitsland mogen rechters wetten toetsen aan de Grondwet (Grundgesetz). Iedere rechter kan een kwestie voorleggen aan het Bundesverfassungsgericht (BVerfG) bij twijfel over grondwettigheid. Deze bevoegdheid versterkt de bewustwording van de rechterlijke rol binnen de scheiding der machten, maar betekent niet dat rechters terughoudend zijn in hun interpretatie. Integendeel: waar de wet beoordelingsruimte laat, wordt die actief benut.

De hoogste rechters, zoals het Bundesgerichtshof (BGH) en het BVerfG, ontwikkelen rechtsnormen op het gebied van bijvoorbeeld contractuitleg of gezinsvormen. Hoewel Duitsland formeel geen precedentenstelsel kent zoals in het common law-systeem, is de praktijk er een van sterke rechterlijke volgzzaamheid. Lagere rechters respecteren de lijnen van de hoogste rechter — een “stille stare decisis” in het civiele systeem.

Frankrijk

In Frankrijk gold lang de leer van de *Exégèse* (de rechter als “bouche de la loi”, mond van de wet) waarbij de Code Civil teksten bijna bijbels gezag hadden. In de praktijk zijn Franse rechters echter al sinds de 19e eeuw creatief geweest om billijkheid en nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen te accommoderen (denk aan jurisprudentiële doctrines als *abus de droit* – rechtsmisbruik).

De Franse wetgever heeft in de Code Civil interpretatieregels voorzien (zie art. 1188 e.v.), dus de rechter heeft formeel een handleiding. Daarnaast kent Frankrijk het **principe van de séparation des pouvoirs**, maar de *Conseil d’État* en *Cour de cassation* hebben door de jaren heen talrijke **arrêts de principe** gewezen die feitelijk het recht aanvulden.

De **herziening van 2016** van het verbintenissenrecht was ook bedoeld om veel jurisprudentie (zoals de *bonne foi*, de tegenstrijdige verklaring, enz.) in de wet op te nemen, *codificatie van rechterlijk recht*. Hiermee erkende de wetgever eigenlijk de creatieve rol die rechters al speelden. Franse rechters worden in hun interpretatie dus **geleid door de Code**, maar als de wet niets zegt, beroepen ze zich op algemene principes (veelal ook te herleiden tot Code-beginselen als goede trouw).

In het familierecht is hun mandaat bijvoorbeeld verankerd in art. 371-4 Code Civil (rechter beslist omtrent relaties kind-ouders naar gelang omstandigheden) en in het nieuwere concept van “*l’intérêt supérieur de l’enfant*” (hoogste belang van het kind) dat in internationale verdragen (IVRK) en nationaal recht is omarmd. Kortom, de Franse rechter ontleent interpretatieve bevoegdheid direct aan de Code Civil en aan **algemene rechtsbeginselen**; wanneer men daarbuiten treedt, wordt dat vaak al snel door het Cour de cassation gecorrigeerd of, in uitzonderlijke gevallen, door de wetgever achteraf rechtgezet.

Spanje

Spanje heeft een door de grondwet bevestigde strikte scheiding der machten, maar net als Frankrijk met een uitgebreide **codificatie**. De Spaanse Código Civil en de Ley de Enjuiciamiento Civil (procesrecht) bepalen

in detail wat de rechter wel en niet kan doen. De interpretatieruimte van de rechter bij contracten is afgeleid uit de Código Civil-artikelen (zoals art. 1281 CC die hem de vrijheid geeft om de evidente bedoelingen te laten prevaleren (trans-lex.org)).

In die zin heeft de **Cortes (wetgever)** de contouren geschetst waarbinnen de rechter beweegt. Spaanse rechters volgen jurisprudentie van het Tribunal Supremo, dat net als de Franse cassatie rechter vooral waakt over uniforme wetsuitleg. Bijvoorbeeld, het Tribunal Supremo heeft uiteengezet hoe de goede trouw (*buena fe*, zie art. 7 CC) de uitvoering en interpretatie van overeenkomsten kleurt (trans-lex.org). Deze uitspraken hebben gezag en worden door lagere rechters toegepast als onderdeel van hun interpretatiemandaat.

In familiezaken geeft het Burgerlijk Wetboek een kader (bepalingen over ouderlijk gezag, alimentatie, etc.), maar details (zoals exacte omgangstijden) laat men over aan de rechter, met het **Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (LEC)** dat procedurele flexibiliteit biedt (bijv. mogelijkheid tot voorlopige maatregelen, spoedinterventies).

De rechter heeft dus **discretionaire ruimte binnen door de wet bepaalde grenzen** en wordt geacht verantwoording schuldig te zijn in zijn vonnis door te verwijzen naar wettelijke criteria. Hoewel de Spaanse rechter over het algemeen minder “vrij” wordt geacht dan de Nederlandse – omdat de Spaanse code meer expliciet voorschrijft – is de **praktijk** dat ook hij door algemene clausules (bv. goede trouw, redelijkheid) een behoorlijke beoordelingsruimte heeft om maatwerk te leveren.

Conclusie

De wijze waarop **rechterlijke interpretatievrijheid** wordt gelegitimeerd **verschilt fundamenteel** tussen de onderzochte landen. In Duitsland, Frankrijk en Spanje is de interpretatieruimte van de rechter expliciet verankerd in wettelijke bepalingen en ingebed in een systematisch rechtsdogmatisch kader. Deze codificatie zorgt voor herkenbare grenzen en bevordert rechtszekerheid en toetsbaarheid.

In Nederland daarentegen is de **interpretatievrijheid** grotendeels het **gevolg van impliciete mandatering**: open normen zonder nadere invulling, gecombineerd met een sterke rol van de Hoge Raad in het ontwikkelen van uitlegeregels. Vooral in het familierecht leidt dit tot rechterlijke beleidsvrijheid zonder wettelijk kader of consistent toetsingsmechanisme.

Hoewel alle rechtsstelsels erkennen dat interpretatie noodzakelijk is, is het verschil tussen expliciet gecontroleerde ruimte en impliciet gegroeide beleidsinvulling van wezenlijk belang voor de democratische legitimatie van rechterlijke macht. Nederland neemt hierin een uitzonderingspositie in, die rechtsstatelijk slechts verdedigbaar is zolang deze gepaard gaat met voldoende transparantie, motivering en consistente rechtsvorming — iets wat in de praktijk, zeker in het familierecht, niet vanzelfsprekend is.

Buitenlandse perspectieven op de Nederlandse praktijk

De Nederlandse rechtspraak en juridische cultuur wijken op bepaalde punten af van wat gebruikelijk is in omliggende landen. Dit is buitenlandse juristen niet ontgaan. Hieronder enkele **voorbeelden van commentaar** uit Duitsland, Frankrijk en Spanje op met name de Nederlandse aanpak in familierecht en contractenrecht.

Duitse kritiek op familierecht (waarheidsvinding)

Duitse familierechtjuristen en -wetenschappers tonen zich geregeld *verbaasd of kritisch* over de Nederlandse jeugdzorg- en familierechtpraktijk. In een Duits landenrapport (IAGJ 2012) over Nederland werd zeer scherp gesteld: *“Im gesamten System des Familienrechts wird **kein Wert auf Wahrheitsfindung gelegt. Entscheidungen werden auf der Basis von Bauchgefühlen, Lügen und übler Nachrede getroffen.**”* ([agj.de](#)) (Vertaling: “In het hele systeem van het familierecht wordt geen waarde aan waarheidsvinding gehecht. Beslissingen worden genomen op basis van onderbuikgevoelens, leugens en laster.”). Deze ongezouten kritiek, afkomstig van juristen die de Nederlandse situatie beschouwen, benadrukt hoe vreemd het voor hen is dat rechterlijke beslissingen over kinderen niet steunen op objectief onderzoek maar op – in hun ogen – willekeurige indrukken.

Ook wordt genoemd dat in Nederland het *belang van het kind* te vaak wordt vereenzelvigd met **het belang van de moeder**, wat tot scheve uitkomsten leidt ([agj.de](#)). Zulke geluiden sluiten aan bij ervaringen van Duitse advocaten in internationale scheidingszaken: zij waarschuwen Duitse cliënten wel eens dat een Nederlandse kort geding rechter in echtscheidingszaken erg **onvoorspelbaar** kan zijn en geneigd is snel te beslissen zonder diep dossieronderzoek, iets wat in Duitsland ondenkbaar is. Dit blijkt bijvoorbeeld uit anekdotische reactie van een Duitse advocaat dat voorlopige voorzieningen in NL-“scheidingskortgedingen” *“einen Verstoß gegen alle Rechtsgrundsätze”* vormen omdat advocaten maar wat kunnen roepen en de rechter daarop besluit ([duitslandinstituut.nl](#)). Anders gezegd: men ervaart de Nederlandse aanpak als te informeel en risicovol.

Franse verwondering (Haviltex-norm)

Franse juristen staan wat contractenrecht betreft minder vreemd tegenover de Haviltex-norm, omdat hun eigen recht een vergelijkbaar principe kent (artikel 1188 C.civ.). Toch wordt de Nederlandse praktijk om zelfs bij duidelijke contractteksten regelmatig via context te interpreteren door sommigen als minder voorspelbaar gezien.

Een Frans praktijkjurist merkte op dat de uitkomst in Nederland kan variëren per rechtbank: *“Le résultat d’une procédure... est toujours incertain... La solution peut même varier d’un tribunal à l’autre.”* ([rutenwelling.nl](#)). Dit is geen harde kritiek, maar wel een constatering dat de ruime rechterlijke beoordelingsvrijheid onzekerheid schept voor contractspartijen. Franse advocaten adviseren daarom om bij zaken met Nederlandse connectie uiterst duidelijke contracten op te stellen of zelfs expliciet de toepassing van Haviltex uit te sluiten (hoewel de geldigheid daarvan niet onomstreden is).

Ook in het familierecht klinkt, zij het informeler, verwondering over de Nederlandse aanpak. Frankrijk kent strakkere wettelijke instructies voor omgang en handhaving. Nederlandse experimenten met omgangsgroothouders, meeroudergezag en informele opvoedingsarrangementen worden in Frankrijk soms gezien als avant-gardistisch, maar roepen vragen op over de juridische houvast.

Franse deskundigen plaatsen vraagtekens bij de Nederlandse terughoudendheid om omgang juridisch af te dwingen, en zien daarin een scherp contrast met het Franse systeem, waarin strikte handhaving wettelijk voorgeschreven is. Ze vragen zich af waarom Nederlandse rechters terughoudend lijken met sancties wanneer een ouder omgang structureel frustreert. Mogelijk speelt de nadruk op het belang van het kind en het vermijden van escalatie daarin een rol, maar vergeleken met het Franse systeem, waar wettelijke afdwingbaarheid expliciet is geregeld, oogt dit voor buitenstaanders soms als een rechtsvacuüm.

Spaanse standpunten

Rechtstreekse juridische analyses van het Nederlandse recht door Spaanse auteurs zijn schaars, maar in academische context is de Haviltex-leer bekend als voorbeeld van rechterlijke invulling van open normen op basis van redelijkheid en goede trouw (*buena fe*). Daarbij wordt opgemerkt dat het Nederlandse Burgerlijk Wetboek geen gestructureerde interpretatieregels bevat, waardoor rechters in Nederland een relatief ruime rol hebben bij contractuitleg. Deze constatering wordt doorgaans neutraal gepresenteerd, met soms waardering voor de flexibiliteit, maar vaker met voorkeur voor de Spaanse benadering waarin uitlegregels (art. 1281–1289 CC) wettelijk zijn vastgelegd en rechtszekerheid centraal staat.

Met betrekking tot het familierecht komt Nederland in Spaanse analyses minder prominent voor. Vergelijkend onderzoek richt zich daar doorgaans op Frankrijk of Italië. Wanneer Nederland wel genoemd wordt, betreft dit thema's als gezamenlijk gezag buiten huwelijk of omgangsrechten voor niet-ouders. Binnen het Spaanse recht gelden in familiezaken expliciete verplichtingen voor rechters om beschermingsmaatregelen voor minderjarigen ambtshalve te treffen (art. 158 CC) en bewijs te verzamelen indien dat in het belang van het kind is (art. 752 LEC). Psychosociale rapportages zijn gebruikelijk bij geschillen over gezag of omgang.

Vanuit Spaans rechtsvergelijkend perspectief wijkt de Nederlandse aanpak in omgangszaken op een fundamenteel punt af: waar Spaanse rechters wettelijk verplicht zijn om in het belang van het kind ambtshalve feitenonderzoek te verrichten (art. 752 LEC, art. 158 CC), bestaat in Nederland geen vergelijkbare verplichting. Rechters kunnen omgangsregelingen vaststellen of beëindigen zonder onafhankelijk onderzoek, ook in gevallen waarin sprake is van betwiste beschuldigingen tussen ouders. Deze afwezigheid van een normatief kader voor waarheidsvinding wordt in Spanje als problematisch beschouwd, juist omdat het risico vergroot dat beslissingen worden genomen zonder verifieerbare feitelijke basis. In rechtsvergelijkende context roept dit vragen op over de toetsbaarheid, rechtszekerheid en bescherming van minderjarigen binnen de Nederlandse praktijk.

Europese en internationale reacties

Ten slotte is vermeldenswaardig dat ook internationale gerechtshoven en commissies indirect kritiek hebben geuit op aspecten van de Nederlandse praktijk. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) heeft Nederland meerdere malen op de vingers getikt in familiezaken, bijvoorbeeld wanneer omgang tussen ouder en kind te laat of onvoldoende serieus werd hersteld (**Schneider vs. Nederland**, 2010) of bij draconische uithuisplaatsingen zonder genoeg feitelijke onderbouwing.

Deze jurisprudentie wordt in andere landen aangehaald om te benadrukken dat Nederland zijn procedures moet verbeteren. Daarnaast kijken Nederlandse juristen zelfkritisch naar het buitenland: zo betoogde een Nederlands advocaat dat Nederland van Engeland en Duitsland kan leren als het gaat om sneller én zorgvuldiger familiezaken afhandelen, waarbij **objectief feitenonderzoek** én finale geschilbeslechting hand in hand gaan. Deze vergelijkingen dringen langzaam door in beleid; recente wetgevingstrajecten (zoals

Scheiden zonder rechter in onderling overleg, of verbetering jeugdzorg) trachten enerzijds efficiëntie te verhogen maar anderzijds meer **checks and balances** in te bouwen om waarheidsvinding en belangen beter te dienen.

Conclusie

Uit de buitenlandse perspectieven blijkt een patroon van kritische kanttekeningen bij essentiële kenmerken van de Nederlandse rechtspraak. Vooral het familierecht roept zorgen op: Duitse, Franse en Spaanse juristen signaleren een gebrek aan structurele waarheidsvinding, toetsbaarheid en rechtszekerheid in procedures waarin ingrijpende beslissingen over ouder-kindrelaties worden genomen. De kritiek richt zich op het ontbreken van wettelijk verplicht feitenonderzoek, het vertrouwen op ongetoetste verklaringen en de sterke discretionaire ruimte van rechters zonder toetsingskader.

In het contractenrecht is de kritiek minder fel, maar ook daar wordt gewezen op de verhoogde onzekerheid die voortvloeit uit de open normtoepassing onder Haviltex. Vooral voor buitenlandse partijen roept dit vragen op over rechtszekerheid en voorspelbaarheid in grensoverschrijdende relaties.

Nederland kent een bijzonder juridisch model dat rechterlijke flexibiliteit en pragmatisme centraal stelt. Hoewel dit ruimte biedt voor maatwerk en innovatieve rechtstoepassing, tonen de buitenlandse reacties aan dat deze ruimte zonder duidelijke wettelijke begrenzing risico's meebrengt voor rechtsgelijkheid, motiveringsplicht en fundamentele waarborgen. De structurele verschillen met andere rechtsstelsels maken duidelijk dat niet enkel sprake is van variatie in juridische cultuur, maar van **principiële divergentie in rechtsstatelijke inrichting**. Deze signalen verdienen nadrukkelijke aandacht in toekomstig beleid en wetgeving.

Bronnen

Primaire bronnen & wetgeving:

- HR 13 maart 1981 (Haviltex-arrest) (uitleg overeenkomst: **partijbedoeling & redelijke verwachtingen**).
- BW art. 3:33, 3:35 (wilsverklaring & vertrouwen); art. 6:248 BW (derogerende werking redelijkheid en billijkheid).
- Duitse BGB §133, §157 (wilsintentie boven letter, uitleg naar goede trouw).
- FamFG §26 (rechterlijke **ambtshalve onderzoeksplicht** in familiezaken).
- Frans Code Civil art. 1188 (2016) (uitleg naar gemeenschappelijke partijbedoeling)

rutenwelling.nl

; art. 371-4, 388-1 e.v. (belang kind, hoorrecht kind).

- Spaans Código Civil art. 1281

trans-lex.org

t/m 1289 (interpretatieregels contracten); Ley 15/2015 art. 18 (mediación familiar); Ley Enjuiciamiento Civil art. 752 (ambtshalve bewijs in familierecht).

- EVRM art. 8; IVRK art. 3, 9 (recht op gezinsleven; belang van het kind).

Jurisprudentie & rapporten:

- *Ermes c.s./Haviltex* (HR 1981) in NJ 1981/635 (formulering Haviltex-norm).
- *FNV/NN* (HR 1993) – CAO-norm (objectieve uitleg bij cao's).
- IAGJ Landenbericht NL 2012

agi.de

(Duitse observaties: **geen waarheidsvinding in NL familierecht**).

- NJV Preadvies 2012, *Waarheid en waarheidsvinding* (Loth c.s.)

ilmlegal.nl

(over plicht tot waarheidsvinding en praktijk).

- EHRM *Schneider/NL* 2010 (gebrekkige omgangsherstel = schending art. 8 EVRM).

Literatuur & commentaar:

- Rikmenspoel & Bakker, *Uitleg van overeenkomsten – Haviltex blijft relevant* (2021).
- Rutten & Welling Advocaten, *Principe Haviltex – Mieux vaut prévenir que guérir* (blog, 2024) rutenwelling.nl rutenwelling.nl.

- LLM Legal, *Geen waarheidsvinding in de jeugdzorg* (blog, 2020) llmlegal.nl llmlegal.nl.
- Osborne Clarke, *Contract Law Fundamentals: position in France, Germany, NL* (2019).
- Duitsland Instituut, Interview prof. Hagedorn (2015) (verschil opportuniteits- vs legaliteitsbeginsel strafrecht; cultuurverschillen).
- Revue Juridique Thémis (Montréal) 2023/1, *Le Code civil néerlandais est exceptionnel...* (Dankers-Hagenaars).
- Iberley.es, *Reglas de interpretación de los contratos* (Spanje) trans-lex.org.
- Damsté Advocaten, *Gerichtsverfahren im Familienrecht – Niederlande* (Duitsland/NL vergelijking) [agi.de](https://www.agi.de).

Voordrachten

Voordracht (these)

Dames en heren,

Wanneer we het over het recht hebben, hebben we het niet alleen over regels. We hebben het over vertrouwen, over orde, over het morele fundament van onze samenleving. Voor iemand met een Duitse achtergrond – zoals ik – is het vanzelfsprekend om in principes te denken: duidelijkheid, voorspelbaarheid en de voorrang van de wettekst boven subjectieve interpretatie.

Vandaag wil ik samen met u nadenken over een vraag die in Nederland zelden hardop wordt gesteld, maar wel degelijk speelt: wat betekent het als een staat een rechtssysteem in stand houdt waarin de letter van de wet ondergeschikt is aan de interpretatie ervan? En hoe past dat in een Europa dat juridisch steeds meer met elkaar verweven raakt?

In Europese vergelijking neemt Nederland een bijzondere positie in. In plaats van duidelijke en strikt toegepaste wetteksten vinden we hier een systeem dat rechters ruime interpretatievrijheid biedt. Men beroept zich op redelijkheid, op rechtvaardigheid in het individuele geval, op de context. De wet dient als richtlijn, maar zelden als beslissend criterium.

Die vrijheid wordt door Nederlandse juristen vaak gepresenteerd als mensvriendelijk of pragmatisch. Maar van buitenaf ontstaat een ander beeld: onduidelijkheid, rechtsonzekerheid en het risico van rechterlijke willekeur.

Een bijzonder opvallend voorbeeld vinden we in het contractenrecht. In veel Europese landen geldt het principe *pacta sunt servanda* – contracten moeten worden nageleefd. In Nederland echter bepaalde het zogenoemde Haviltex-arrest dat niet de tekst van het contract doorslaggevend is, maar de "redelijke verwachtingen" van de partijen.

In de praktijk betekent dit: wat er op papier staat, kan door rechters terzijde worden geschoven. Zelfs duidelijke formuleringen zijn relatief. Voor grote partijen met juridische middelen is dat wellicht te overzien of zelfs voordelig. Voor kleine ondernemers, burgers of buitenlandse contractspartijen is het een juridisch mijnenveld. Want als zelfs de tekst geen zekerheid biedt – wat dan wel?

Het probleem komt nog fundamenteler tot uiting in het Nederlandse familierecht. Daar wordt bewust afgezien van waarheidsvinding. Als een ouder het contact met het kind belemmert of valse beschuldigingen uit, wordt dat niet onderzocht. De rechter weegt enkel belangen af – zonder de feiten vast te stellen.

Vanuit Duits perspectief is dat nauwelijks voorstelbaar. De waarheidsplicht is daar een dragend element van de rechtsstaat. Gerechtigheid zonder waarheid? Dat is een tegenstrijdigheid. In Nederland wordt die tegenstrijdigheid beheerd – maar niet opgelost.

Juist in een Europa dat steeds meer wordt gekenmerkt door grensoverschrijdende juridische relaties – contracten, migratie, internationale procedures – wordt dit probleem nijpend. Een Duits bedrijf, een Spaanse ouder, een Franse advocaat: allemaal verwachten ze duidelijkheid, transparantie, betrouwbare regels.

En ze stuiten op een Nederlands rechtssysteem dat zelfs voor ingewijden lastig uit te leggen is. Dan rijst de vraag: geloven Nederlanders werkelijk dat zij het beter weten dan de rest van Europa? Of houdt men vast aan een traditie die allang niet meer houdbaar is – behalve voor wie haar beheerst?

Laat me afsluiten met een ethische reflectie. Het recht is niet van de juristen. Het is van de samenleving. En zijn eerste plicht is niet verfijning, maar begrijpelijkheid. Niet interpretatievrijheid, maar rechtszekerheid. In een democratische rechtsorde zou het niet de rechter moeten zijn die bepaalt wat "passend" lijkt, maar moet de wet zelf richting geven.

Nederland staat op een kruispunt. Het kan vasthouden aan zijn uitzonderingspositie – of zich aansluiten bij de principes van een Europese rechtsgemeenschap. Niet uit onderwerping aan Brussel, maar uit trouw aan het ideaal van de rechtsstaat.

Want waar het recht willekeurig wordt, verdwijnt het vertrouwen. En zonder vertrouwen is er geen gerechtigheid.

Hartelijk dank.

Voordracht (antithese)

Dames en heren,

Laat ik met de deur in huis vallen: ik ben er klaar mee. Klaar met het eeuwige vingerwijzen van buitenlandse juristen die denken dat hun codes en regels de maat der dingen zijn. Duitsland met zijn procedurefetisjisme, Frankrijk met zijn wetboek als bijbel, Spanje met zijn ‘formeel dus waar’ benadering. En wij Nederlanders? Wij zouden zogenaamd het kneusje van Europa zijn. Een rechtsstaat zonder waarheidsvinding. Een contractenrecht zonder houvast. Een familierecht waarin de waarheid er niet toe doet. Wat een karikatuur!

Nederland is geen juridische dwaling. Nederland is een juridische voorloper. Wij vertrouwen onze rechters. Wij geloven dat het leven niet past in rigide regels en dat het recht dienstbaar moet zijn aan de menselijke maat. Daarom geven wij onze rechters ruimte. Niet om willekeurig te zijn, maar om recht te doen in het individuele geval. Noem het Haviltex, noem het redelijkheid en billijkheid – het zijn fundamentele pijlers van een rechtsorde die begrijpt dat contracten soms wat anders betekenen dan ze op papier lijken. Dat ouders en kinderen niet passen in sjablonen. En ja, dat het belang van het kind belangrijker is dan wie juridisch ‘gelijk’ heeft.

Buitenlandse juristen lijken vooral gefrustreerd dat ze bij ons geen systeem kunnen afdraaien. Dat er geen spreadsheet is die altijd het antwoord geeft. Nou, dat klopt. Wij doen niet aan spreadsheetrecht. Wij doen aan rechtvaardigheid.

Die zogenaamde “kritiek” is vaak niet meer dan culturele kortzichtigheid. Alsof Duitsland geen jeugdzorgproblemen kent. Alsof Spanje geen contractconflicten heeft waar rechters creatief moeten zijn. En alsof Frankrijk niet allang dezelfde richting is opgegaan door ook “de bedoeling van partijen” centraal te stellen. Ze doen hetzelfde – maar wij zouden de paria zijn? Kom nou.

Wat men ‘willekeur’ noemt, is in werkelijkheid maatwerk. Wat men ‘onduidelijk’ noemt, is in werkelijkheid doelgericht pragmatisme. En wat men ‘onzekerheid’ noemt, is eigenlijk de vrijheid om recht te doen waar regels tekortschieten.

Nederland laat zien dat het recht niet van juristen is, maar van mensen. En dat mensenlevens zich niet laten vangen in paragraafjes en clauses. Daar zijn we trots op.

Dank u wel.

Voordracht (antithese)

Dames en heren,

We zijn trots op onze rechtsstaat. En terecht. Onze juridische cultuur is doordrenkt van waarden als redelijkheid, billijkheid en menselijke maat. Rechters zijn bij ons geen uitvoerders van rigide regels, maar wegers van belangen, beoordelaars van wat rechtvaardig is in het concrete geval.

Dat is een kracht. Maar een kwetsbare kracht.

Want onze manier van rechtspreken, hoe zorgvuldig ook, begint te wringen. Met de eisen van de tijd. Met internationale verwachtingen. En – belangrijker nog – met de behoeften van burgers.

Neem het contractenrecht. In Nederland geldt al decennia de Haviltex-norm: niet de letter van de overeenkomst, maar de bedoeling van partijen is doorslaggevend. Mooi, denkt u misschien. Maar in de praktijk betekent dat: onzekerheid. Want wie bepaalt wat de bedoeling was? De rechter. En die doet dat aan de hand van omstandigheden, context, redelijkheid – zonder vaste richtlijnen. In Duitsland, Frankrijk en Spanje is dat anders. Daar ligt in de wet vast wanneer tekst bindend is, en wanneer de context zwaarder weegt. Dat geeft houvast. Transparantie. Voorspelbaarheid.

Hetzelfde geldt voor het familierecht. We zeggen: het belang van het kind staat voorop. Maar hoe bepaal je dat belang zonder eerst vast te stellen wat er feitelijk is gebeurd? In andere landen is waarheidsvinding in jeugdzaken wettelijk verankerd. Bij ons niet. En dus kan het gebeuren dat omgang wordt gestopt, of kinderen worden geplaatst, op basis van onvolledige of niet-gecontroleerde rapporten. Zonder diepgaand feitenonderzoek. Met de beste bedoelingen, ja. Maar met grote gevolgen voor ouders én kinderen.

Het probleem is niet dat rechters hun werk niet goed doen. Het probleem is dat we als samenleving te veel verwachten van hun beoordelingsruimte – en te weinig doen om die ruimte te structureren.

Want laten we duidelijk zijn: het inperken van interpretatiemarge is geen technische discussie voor juristen. Het gaat ons allemaal aan.

Zodra je een contract tekent, een kind krijgt, een geschil hebt of gewoon wil weten waar je recht op hebt – wil je kunnen vertrouwen op een systeem dat begrijpelijk is, uitlegbaar, voorspelbaar. Niet op een systeem waarin de uitkomst pas duidelijk wordt als de rechter heeft gesproken.

Het recht moet vóór de rechtszaal al duidelijk zijn. Niet pas erna.

Daarom pleiten wij voor hervorming. Niet om onze rechtsstaat af te breken, maar om haar te versterken. In drie stappen:

1. Codificeer uitlegeregels. Leg in de wet vast wanneer de tekst van een overeenkomst leidend is, en wanneer context of partijbedoeling de doorslag geven. Niet om maatwerk uit te sluiten, maar om rechtszekerheid te bieden aan burgers én ondernemers – nationaal én internationaal.

2. Veranker waarheidsvinding in het familierecht. Geef rechters de wettelijke plicht om in ingrijpende jeugdzaken actief feitenonderzoek te doen of te laten doen. Want een belangenafweging zonder feiten is geen rechtsvinding – het is gokken met mensenlevens.
3. Beperk willekeur door eenduidigheid. Ontwikkel richtlijnen voor open normen zoals “redelijkheid” en “belang van het kind”, zodat ze niet meer van rechtbank tot rechtbank anders worden ingevuld. Want vrijheid mag nooit betekenen dat het recht verandert als je over een provinciegrens stapt.

Dit is geen pleidooi tegen de rechterlijke vrijheid. Dit is een pleidooi vóór begrijpelijkheid, vóór toetsbaarheid, vóór een rechtssysteem waarin burgers kunnen weten waar ze aan toe zijn. Dat vraagt geen specialistische kennis – dat vraagt een rechtvaardigheidsgevoel dat we allemaal delen.

In een tijd van grensoverschrijdende contracten, internationale gezinnen en Europese samenwerking kunnen we het ons niet veroorloven om ons recht als uniek maar onnavolgbaar neer te zetten. Zelfs een goed systeem verliest zijn waarde als niemand buiten de grenzen het begrijpt – of vertrouwt.

Dames en heren,

vrijheid in het recht is waardevol – maar alleen als zij ook uitlegbaar is.

En die uitleg begint niet in de rechtszaal, maar in de wet.

Dank u wel.